

Скакун Ю. Є.,

асистент кафедри цивільного права № 2
Національної юридичної академії України імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

РЕГРЕС І СУБРОГАЦІЯ В СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Питання розмежування правових феноменів регресу та суброгації було цікавим завжди. Проте, останнім часом особливої актуальності набуло питання розмежування цих явищ саме в межах зобов'язань, що в той або інший спосіб виникають у зв'язку із виконанням умов договорів страхування. Регрес – це право зворотної вимоги, яке виникає тоді, коли боржник за основним зобов'язанням виконує його замість третьої особи або через її вину.

Що ж стосується терміну «суброгація», то він виник ще за часів римської імперії. Поняття ж «суброгація» можна визначити як перехід прав кредитора в зобов'язанні від однієї особи до іншої.

Із розвитком страхового ринку України і збільшенням обсягів надання послуг зі страхування різноманітних ризиків, все частіше виникають спори, пов'язані із пред'явленням страховиками, які виплатили страхове відшкодування за договорами майнового страхування, вимог до осіб, відповідальних за заподіяння збитків.

Правовими підставами для пред'явлення таких вимог є норми, що містяться в ст. 993 ЦК України та ст. 27 Закону України «Про страхування», згідно з якими до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

Проте, існує точка зору, згідно з якою правовою підставою для пред'явлення такого роду вимог є ст. 1191 ЦК України, відповідно до якої особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

Наприклад, в рішенні Вищого Господарського Суду України від 29.10.14 в справі № 910/177/14, залишеному без змін Постановою Верховного Суду України від 25.02.15 колегія суддів зазначила, що з аналізу правових норм вбачається, що страховик після виплати застрахованій ним особі страхового відшкодування, може звернутися з відповідною вимогою про стягнення сплаченого страхового відшкодування в порядку регресу.

Таке розуміння змісту норм ст. 993, 1191 ЦК, ст. 27 ЗУ «Про страхування» має певні наслідки. Враховуюче те, що регресні зобов'язання – це окремих вид останніх, слід дійти висновку, що строк позовної давності буде розпочинати свій перебіг заново, тобто з моменту виплати страховиком за договором майнового страхування страхового відшкодування. Такий висновок повністю відповідає і узгоджується із змістом ч. 6 ст. 261 ЦК України.

Разом із тим у випадку визнання тієї обставини, що до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, переходить право вимоги відшкодування заподіяних збитків в порядку суброгації, слід дійти висновку, що строк позовної давності буде обчислюватись з моменту заподіяння такої шкоди. Такий висновок ґрунтується на твердженні проте, що за таких умов нового зобов'язання не виникає, а лише відбувається заміна кредитора у вже існуючому зобов'язанні з відшкодування заподіяної шкоди. В той же час відповідно до ст. 262 ЦК України заміна сторін у зобов'язанні не змінює порядку обчислення та перебігу позовної давності.

Слід зазначити, що в постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» від 01.03.2013 зазначено, що до страховика, який виплатив страхове відшкодування, переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, яка одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки. Сума страхового відшкодування підлягає стягненню з особи, відповідальної за завдані збитки, відповідно до правил статті 993 ЦК. При вирішенні спорів про право зворотної вимоги страховика суди повинні розрізняти поняття «регрес» та «суброгація». Наприклад, у випадку суброгації відбувається лише заміна осіб у вже наявному зобов'язанні (заміна активного суб'єкта) зі збереженням самого

зобов'язання. У такому разі страхувальник передає свої права страховикові на підставі договору і сприяє реалізації останнім прийнятих суброгаційних прав. У випадку регресу одне зобов'язання замінює собою інше, але переходу прав від одного кредитора до іншого не відбувається.

Отже питання щодо порядку і підстав виникнення у страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, права вимоги до особи, винної у заподіянні шкоди, не знаходить однозначного вирішення у правозастосовчій практиці, а це, зрозуміло, тягне ухвалення різних за суттю рішень при розгляді однакових спорів.

Таким чином, вирішення цього питання має суттєве практичне значення.

На нашу думку автори, які стверджують, що до страховика право вимоги до винної особи виникає на підставі ст. 1191 ЦК, тобто в порядку регресу, дійшли хибних висновків. Таке твердження ґрунтується на такому.

Відповідно до ст. 1191 ЦК особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування. При цьому важливо звернути увагу саме те, що право регресу набуває особа, що відшкодувала шкоду. Тобто в даному випадку мова йде про виконання обов'язку в деліктному зобов'язанні. В якості прикладу можна навести випадок, передбачений ст. 1172 ЦК, відповідно до якої юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Ще одним прикладом може бути випадок відшкодування шкоди одним із співзаподіювачів в повному обсязі відповідно до вимог ст. 1190 ЦК. В обох випадках мова іде про виконання обов'язку в деліктному зобов'язанні, оскільки підставою для виникнення відповідних обов'язків є факт заподіяння шкоди, причому як правило з вини заподіювача.

Що ж стосується виплати страхового відшкодування, то виконання такого обов'язку страховика не можна вважати відшкодуванням шкоди з таких підстав. По-перше, обов'язок страховика виникає не в силу імперативних приписів закону, а на підставі договору страхування. Таким чином, страхове відшкодування виплачується в межах виконання договірною зобов'язання. Враховуючи ту обставину, що майнове

страхування спрямоване на захист майнових інтересів страхувальника, пов'язаних із володінням, користуванням та розпорядженням застрахованим майном, дійсно розмір страхового відшкодування часто співпадає із розміром заподіяних внаслідок пошкодження застрахованого майна збитків. Проте, це не завжди так. Розмір страхового відшкодування визначається на підставі норм глави 67 ЦК, ЗУ «Про страхування» та договору страхування. Сторони договору страхування можуть передбачити будь-який спосіб визначення розміру страхового відшкодування. Наприклад ч. 17 ст. 9 ЗУ «Про страхування» передбачено, що у разі коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого предмета договору страхування, страхове відшкодування виплачується у такій же частці від визначених по страховій події збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування. Отже, по-друге, страхове відшкодування не обов'язково дорівнює розміру заподіяних збитків. По-третє, обов'язок страховика щодо виплати страхового відшкодування не залежить від наявності вини особи, що заподіяла збитки. Страховими випадками, які тягнуть обов'язок виплатити страхове відшкодування взагалі можуть бути (і, як правило, серед інших є) випадки пошкодження або знищення застрахованого майна внаслідок дії обставин непереборної сили.

Отже, слід зробити висновок про те, що право вимоги у страховика, який здійснив виплату страхового відшкодування за договором майнового страхування, до особи, винної в заподіянні збитків виникає внаслідок суброгації – заміни кредитора в деліктному зобов'язанні, при цьому до страховика право вимоги переходить лише в частині виплаченої ним суми страхового відшкодування.